

Рисунок 3. Темпи приросту світового обсягу злиття, поглинання та світового ВВП

Джерело: за даними M&A Intelligence та Mergermarket.

вого ВВП мають паралельну динаміку, а отже є закономірними та такими, що характеризуються як взаємозалежні.

Висновки

Процеси злиття та поглинання розвиваються у відповідності до направленості впливу факторів, які їх визначають. Найбільший вплив на активність злиттів та поглинань мають тенденції розвитку світової економіки, особливо періоди зростання економічної активності, вартість позикового капіталу, стан конкуренції на відповідних ринках.

Залежно від характеру впливу факторів формується їх циклічна динаміка. Еволюція процесів злиття та поглинання характеризується шістьма хвилями, які вплинули на зміну структури та стану світової економіки.

Список використаних джерел

1. Гончарова О.М. Ринок злиттів та поглинань в сучасних умовах / Гончарова О.М. // Теоретичні та прикладні питання економіки. – 2012. – Вип. 27, Т. 1. – С. 279–286.
2. Назаренко Т.В. Практика злиття та поглинання: галузевий аспект / Назаренко Т.В. // Економічний простір. – 2011. – №52/2. – С. 89–94.
3. Сулевський В.В. Злиття та поглинання як фактор підвищення вартості підприємств. Електронний ресурс / Сулевський В.В. – Режим доступу http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/ekhp/2011_4/st12.pdf
4. Ясінська Т.В. Мотиви та економічні наслідки угод злиття та поглинання підприємств / Ясінська Т.В., Процик І.С. // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.12. – С. 298–301.

УДК 330.3(477+061.1 ЄС)

І.І. ВІТЕР,
к.е.н., с.н.с., провідний науковий співробітник ICEMB НАН України

Антикризові стратегії України в контексті взаємовідносин з ЄС

У статті розглядається проблема розробки національних антикризових стратегій за умов глобальної перманентної кризи; визначаються шляхи підвищення конкурентоспроможності України на глобальному ринку; досліджується взаємозв'язок між відносинами Україна – ЄС та рівнем конкурентоспроможності української економіки; аналізуються шляхи впливу Європейського Союзу на розробку Україною антикризових стратегій; визначаються плюси і мінуси європейської інтеграції України.

Ключові слова: глобальна криза, антикризові стратегії, Україна, ЄС, конкурентоспроможність, європейська інтеграція, Угода про асоціацію між Україною та ЄС.

В статье рассматривается проблема разработки национальных антикризисных стратегий в условиях глобального перманентного кризиса; определяются пути повышения конкурентоспособности Украины на глобальном рынке; исследуется взаимосвязь между отношениями Украина –

ЕС и уровнем конкурентоспособности украинской экономики; анализируются пути воздействия ЕС на разработку Украиной антикризисных стратегий; определяются плюсы и минусы европейской интеграции Украины.

Ключевые слова: глобальный кризис, антикризисные стратегии, Украина, ЕС, конкурентоспособность, европейская интеграция, Соглашение об ассоциации между Украиной и ЕС.

This paper addresses the problem of developing national anti-crisis strategy in conditions of permanent global crisis, determined ways to improve the competitiveness of Ukraine in the global market, examines the relationship between the EU-Ukraine relations and the level of competitiveness of the Ukrainian economy, examines ways to influence the European Union to Ukraine crisis development strategies, determined the pros and cons of Ukraine's European integration.

Keywords: *global crisis, crisis management strategies, Ukraine, EU, competitiveness, European integration, the Association Agreement between Ukraine and the EU.*

Постановка проблеми. В умовах глобалізації економічна криза набуває всеохоплюючого перманентного характеру. Державам світу при цьому доведеться функціонувати в умовах постійної економічної нестабільності. Саме тому перед ними постає завдання розробки національних антикризових стратегій, які одночасно виявлятимуться стратегіями подальшого соціально-економічного розвитку.

Особливої гостроти та актуальності набуває дослідження антикризового розвитку для перехідних економік, які потребують проведення революційних за сутністю та глибоких за масштабами модернізаційних трансформацій соціально-економічної системи і суспільного ладу в історично короткий проміжок часу. Все це повною мірою стосується України. Одним з основних напрямів при розробці національних антикризових стратегій має стати підвищення конкурентоспроможності української економіки, вірний вибір пріоритетів подальшого розвитку.

Враховуючи євроінтеграційні прагнення України, важливо розглядати її подальший антикризовий розвиток у контексті взаємовідносин з ЄС, проаналізувати шляхи впливу Союзу на розробку Україною антикризових стратегій, визначити плюси і мінуси її європейської інтеграції.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Дослідженню сутності та причин економічних криз та економічних циклів присвячені роботи представників різних економічних течій та шкіл. Представники класичної школи економічної теорії (А. Сміт, Д. Рікардо, Т. Мальтус), а також К. Маркс досліджують кризу як економічну категорію та визначають причини економічної кризи перевиробництва. Представники неокласичної економічної теорії (Дж. Кейнс, Ф. Мізес, С. Фішер, М.І. Туган-Барановський) досліджують причини економічної циклічності. М. Кондратьєв розкриває суть економічних циклів, називаючи їх «довгими хвилями».

Протягом останніх десятиліть проблеми кризи викликають значний інтерес вітчизняних дослідників, серед яких О. Білорус, А. Гальчинський, В. Геєць, З. Луцишин, С. Мочерний. Проблемам сталого антикризового розвитку України присвятили свої праці такі вітчизняні дослідники, як О. Білорус, І. Бураковський, О. Гаврилюк, А. Гальчинський, В. Геєць, Д. Лук'яненко, Ю. Пахомов, О. Плотніков, А. Поручник, А. Філіпенко, а проблемам її європейської інтеграції – В. Будкін, Б. Губський, А. Кудряченко, В. Новицький, В. Сіденко, В. Чужиков, О. Шнирков та інші.

Мета статті – дослідити проблему розробки національних антикризових стратегій України в умовах глобальної перманентної кризи; визначити шляхи підвищення конкурентоспроможності нашої держави на глобальному ринку; дослідити взаємозв'язок між відносинами Україна – ЄС та рівнем конкурентоспроможності української економіки; визначити плюси і мінуси європейської інтеграції України.

Виклад основного матеріалу. Економічні кризи вже давно переслідують економіку. Можна сказати, що скільки

існує економіка, стільки існують і кризи. Інша річ, що світовими ці кризи стали не так давно (з історичного погляду). Саме після цього активізувалися дослідження з цієї проблеми. Не стала виключенням і криза 2008–2009 років з її величезними руйнівними наслідками. В той же час можна сказати, що вона мала й позитиви – спрямувала думки вчених до розробки стратегій антикризового розвитку.

Узагалі будь-яка криза може стати каталізатором подальшого розвитку для країни, яка зможе скористатися ситуацією, використати кризу як певний стимул для модернізаційних перетворень. Так, на думку І.В. Бураковського та О.В. Плотнікова, існує ряд проблем, для вирішення яких було б доцільно використати глобальну кризу [1, с. 404–408].

По-перше, з точки зору наслідків світової фінансової кризи для економічного розвитку України переважним було б використати кризу для структурної перебудови національної економіки, її технічного переозброєння, зростання продуктивності праці, впровадження енергозберігаючих технологій тощо [2].

По-друге, можливим позитивним результатом світової фінансової кризи було б перепозиціонування України у світі, включаючи геоекономічні і відповідні геополітичні фактори [3]. За умови успішної реалізації першого напрямку представлялося б сповна логічним прискорене формування атрибутів держави – регіонального лідера з економічних і соціально-політичних процесів. У даному випадку йдеться про лідерство не лише серед країн СНД, а й серед постсоціалістичних країн Центральної і Східної Європи. Тут говориться не про магістральні євроінтеграційні та інші напрями розвитку країни, а саме про позиціонування держави в посткризових реаліях.

По-третє, важливим напрямом використання результатів світової фінансової кризи в національних інтересах України була б переорієнтація на нові центри економічного розвитку, включаючи корекцію міжнародних валютно-фінансових механізмів [4].

Як зазначають дослідники, серед трьох напрямів лише третій більш-менш реалізовується через певну неминучість його здійснення (йдеться про закономірності світової валютно-фінансової системи і логіку процесів фінансової глобалізації). Через причини внутрішнього характеру (перш за все внутрішню економічну кризу і політичне протистояння) перший напрям не було реалізовано – у процесі розгортання світової фінансової кризи не було здійснено ніяких дій для підвищення продуктивності праці в Україні, а успіхи в другому напрямі представляються сумнівними [1, с. 404–408]. У той же час, як зазначають автори, вибір можливих напрямів мінімізації негативних наслідків світової фінансової кризи для України може розглядатися як в минулому, так і в нинішньому часі [1, с. 404]. Тому при розробці стратегічних концепцій подальшого розвитку необхідно звернути на це увагу.

Зазначимо, що необхідність розробки антикризових стратегій викликана не тільки кризою 2008–2009 років. По-перше, це не остання криза. Соціально-економічний розвиток людства циклічний і передбачає кризи, які стають все гострі-

шими та тривалішими. А в умовах глобалізації кризи, загрози, катастрофи й потрясіння стають нормою суспільно-економічного розвитку. По-друге, сьогодні криза стає перманентною та глобальною. На думку академіка О.Г. Білоруса [5], за сучасних умов панування мегасистеми глобалізму глобальна економічна криза набуває системного, перманентного та «револьверного» характеру. Як зазначає вчений, створена небачена в історії людства система силового глобалізму – машина глобальної експлуатації – як злякисна світова пухлина в найкоротший історичний термін, лише за 35–45 останніх років, призвела до небаченої глобальної кризи – першої нециклічної кризи глобального капіталізму, що неминуче стане всезагальною і матиме безперервний характер. Це передусім криза сучасної моделі західної цивілізації, яка визріла під тягарем її внутрішніх суперечностей, коли високий рівень споживання населення не відповідає наявним ресурсам і рівню виробництва. Глобальне надспоживання веде до тотальної кризи з незворотними наслідками, бо в ній закладено внутрішній конфлікт розвитку та механізм саморуйнування. В такій ситуації країнам світу доведеться майже весь час знаходитись у стані кризи і, відповідно, розробляти національні стратегії розвитку в умовах економічної нестабільності.

Отже, сьогодні перед державами світу постає завдання розробки національних антикризових стратегій, які одночасно виявлятимуться стратегіями подальшого соціально-економічного розвитку. Тобто програми подальшого розвитку передбачатимуть не лише заходи щодо подолання негативних наслідків кризи (стратегії виживання), а носитимуть по суті випереджальний характер. Ця тенденція проглядається в антикризових стратегіях і ЄС, і України. Так, вихід Європейського Союзу з кризи побудовано на трьох головних засадах: фіскальній консолідації, зменшенні розбіжностей у конкурентоспроможності різних регіонів ЄС та інвестиціях у галузі, що стимулюватимуть зростання [6].

Українська Програма економічних реформ, розроблена Комітетом з економічних реформ на виконання поставленого

Президентом України завдання з відновлення економічного зростання й модернізації економіки країни, також охоплює широкий набір стратегічних перетворень за п'ятьма напрямками:

1. Створення базових передумов економічного зростання через утримання низького рівня інфляції, стабілізації державних фінансів і створення стійкої фінансової системи.

2. Формування режиму максимального сприяння бізнесу шляхом зменшення втручання держави в економіку, зниження адміністративних бар'єрів для його розвитку, модернізації податкової системи й поглиблення міжнародної економічної інтеграції України.

3. Модернізація інфраструктури й базових секторів шляхом усунення усталених структурних проблем в енергетичній, вугільній, нафтогазовій галузях і ЖКГ, а також розвитку транспортної інфраструктури й ринку землі. Перехід від доплат до самоокупності виробництва й соціальних послуг.

4. Збереження й розвиток людського й соціального капіталу шляхом підвищення ефективності й стабільності соціального захисту, поліпшення якості й доступності освіти й медичного обслуговування.

5. Підвищення ефективності державного управління шляхом реформування державної служби й виконавчої влади [7].

Очевидно, що ця програма спрямована на підвищення конкурентоспроможності української економіки. Ця особливість сучасних стратегій дуже важлива для України, зважаючи на її місце за глобальним індексом конкурентоспроможності (табл. 1). Хоча у 2013/2012 роках Україна посіла 73-тє місце замість 82-го у 2012/2011 роках, тобто підвищила його на дев'ять позицій, очевидно, що це мало координується з її потенціалом. Отже, проблема підвищення української конкурентоспроможності стоїть дуже гостро і має стати одним з основних напрямів при розробці антикризових стратегій.

Згідно з даними табл. 1, у 2013/2012 роках відносно минулого періоду Україна покращила своє місце в рейтингу за дев'ятьма субіндексами: інфраструктура; макроекономічні умови; охорона здоров'я та базова освіта; вища освіта й підвищення кваліфікації; ефективність товарних ринків; ефективність ринку праці; розвиток фінансових ринків; технологічна готовність; розмір ринку; досконалість бізнесу; інновації

Таблиця 1. Місце України у The Global Competitiveness Index, 2008–2012 роки

	2008/ 2009	2009/ 2010	2010/ 2011	2011/ 2012	2012/ 2013	Зміна 2013/2012 до 2012/2011
1	2	3	4	5	6	7
Місце України за індексом глобальної конкурентоспроможності	72	82	89	82	73	+9
За субіндексами:						
– інститути	115	120	134	131	132	-1
– інфраструктура	79	78	68	71	65	+6
– макроекономічні умови	91	106	132	112	90	+22
– охорона здоров'я та базова освіта	60	68	67	74	62	+12
– вища освіта й підвищення кваліфікації	43	46	46	51	47	+4
– ефективність товарних ринків	103	109	129	129	117	+12
– ефективність ринку праці	54	49	54	61	62	-1
– розвиток фінансових ринків	85	106	119	116	114	+2
– технологічна готовність	65	80	83	82	81	+1
– розмір ринку	31	29	38	38	38	-
– досконалість бізнесу	80	91	100	103	91	+12
– інновації	52	62	63	74	71	+3

Джерело: [8, с. 47].

двіщення кваліфікації; ефективність товарних ринків; розвиток фінансових ринків; технологічна готовність; досконалість бізнесу; інновації. Негативна, хоч і слабо виражена динаміка спостерігалася у двох субіндексах – інститути та ефективність ринку праці. На тому ж рівні щодо попереднього періоду залишився субіндекс розміру ринку. Отже, хоча у 2013/2012 роках відносно минулого періоду Україна покращила свої показники сумарно на 72 пункти (різниця між 74 «пунктами зростання» та 2 «пунктами спаду»), вона піднялася лише на дев'ять позицій у глобальному рейтингу. Така ситуація склалася через різну «вагу» того чи іншого субіндексу при визначенні рейтингу глобальної конкурентоспроможності.

Крім того, різні субіндекси по-різному корелюються з кінцевим результатом – місцем у глобальному рейтингу. Так, якщо порівняти колонки 4 (найнижче місце України в рейтингу) та 6 (майже найкращий результат), можемо засвідчити, що більше всього з кінцевою цифрою (місцем України в рейтингу) корелюються такі субіндекси, як макроекономічні умови, ефективність товарних ринків та досконалість бізнесу, меншою мірою – інститути, охорона здоров'я та базова освіта, розвиток фінансових ринків, технологічна готовність. У той же час не простежується прямої залежності між ефективністю ринку праці та інноваціями, з одного боку, та місцем України у рейтингу – з іншого.

Отже, можна зробити висновок: для підвищення рейтингу України в глобальній економіці необхідно вірно обирати пріоритети подальшого розвитку – напрями, які дійсно сприятимуть підвищенню глобальної конкурентоспроможності. Найсамперед необхідно звернути увагу на макроекономічні умови, ефективність товарних ринків та досконалість бізнесу.

Значною мірою відставання України від провідних країн пояснюється тим, що всі її стратегії є, по суті, наздоганяльними. Раніше ми доганяли Америку, тепер – Європу. Але за той час, що ми досягаємо якихось висот, розвинені країни теж не стоять на місці – і розрив зберігається. Очевидно, що актуальність цього завдання зростає сьогодні, коли наша держава зазнала руйнівного впливу останньої кризи. Проте достатньо і внутрішніх факторів, які гальмують соціально-економічний розвиток України. Негативні тенденції, що склалися у виробничій та інноваційній сферах (старіння основних фондів і технологічного оснащення, втрата кваліфікованих кадрів, падіння показників інноваційної діяльності тощо), можуть призвести в найближчі роки до нової системної кризи вітчизняної економіки. Тому енергійний перехід на інноваційну модель сталого розвитку – об'єктивно єдиний шанс уникнути такої кризи й досягти позитивних для всього суспільства результатів [9]. Стратегію виходу з кризи Україні необхідно розглядати як процес модернізаційних трансформацій на основі гармонізації економічної, соціальної, та екологічної складової сталого інноваційного розвитку. А це може забезпечити тільки стратегія прориву. Отже очевидно, що для успішного входження в глобальну економіку наша антикризова стратегія повинна бути одночасно стратегією прориву.

Світова економіка у 2013 році не подолала стагнацію. Провідні економічні центри демонструють нестабільне зростання

або залишаються у стані рецесії. Глобальний попит на ключові товари українського експорту за цих умов також залишатиметься низьким. При цьому конкурентна боротьба на світових ринках стає дедалі жорсткішою. Для того щоб забезпечити усталений соціально-економічний розвиток, Україні необхідно активізувати пошук внутрішніх резервів, прискорити модернізацію виробництва, підвищити його конкурентоспроможність [8]. Головним напрямом українського прориву за цих умов має стати нова експортна орієнтація економіки – конкурентна експансія на світових ринках технологій та інтелектуальних продуктів на основі внутрішньої зовнішньоекономічної мобілізації та інтеграції виробників і споживачів [10].

Розглянемо проблему розробки антикризових стратегій України в контексті взаємовідносин з ЄС. Реалізація євроінтеграційної політики нашої країни відбувається з урахуванням динамічних процесів політичного та соціально-економічного розвитку Європейського Союзу. А сьогодні цей розвиток відбувається під впливом глобальної кризи. Отже, Україна стикається з негативними наслідками кризи як прямо, так і непрямо – через взаємовідносини з ЄС. За таких умов виникає ряд питань: Яким чином євроінтеграційна стратегія України сприяє підвищенню конкурентоспроможності її економіки? Наскільки це важливо – мати конкурентоспроможну економіку для входження в ЄС? Хто виграє від взаємодії Україна – ЄС?

Взагалі Європейський Союз впливає на розробку стратегій Україною двома шляхами.

1. Вивчення Україною досвіду ЄС та окремих країн-членів щодо розробки різноманітних стратегій (причому не тільки позитивного, а й негативного – щоб уникнути певних помилок).

Зазначимо, що всі європейські стратегії так чи інакше можуть бути класифіковані. Так, основними глобальними стратегіями ЄС за цілями виступають стратегії інтеграції (подальшого розширення Євросоюзу та поглиблення інтеграції), стратегії підвищення конкурентоспроможності (фінансові, комплексні, галузеві, тематичні), стратегії взаємовідносин ЄС з іншими суб'єктами глобальної економіки тощо (детальніше див. [11], [12]).

За строком дії стратегії ЄС можна поділити на такі: довгострокові комплексні стратегії (Лісабонська стратегія (2000–2010); Європа–2020: Стратегія інтелектуального, стійкого й інклюзивного зростання (2010–2020)); середньострокові комплексні стратегії (Порядок денний 2000 (2000–2006); Фінансові перспективи (2007–2013)); середньострокові галузеві та тематичні стратегії (енергетична; промислова; науково-технічна тощо).

Порівнюючи особливості соціально-економічного розвитку ЄС та України, аналізуючи їх програмні документи та ефективність їх виконання, а також враховуючи тенденції світового розвитку, можна уникнути багатьох помилок при розробці та реалізації національних антикризових стратегій.

Найбільший інтерес для аналізу, на нашу думку, представляють комплексні довгострокові стратегії ЄС – Лісабонська та Європа–2020. Так, на думку вітчизняних експертів, основними причинами неповної реалізації Лісабонської стратегії були:

невідповідність між взятими країнами-членами зобов'язаннями і реальними заходами щодо їх реалізації; суперечливість інтересів економічно розвинених та економічно слабких членів Союзу; прийняття за базовий 2000 рік – рік економічного підйому; негативний вплив світової фінансової кризи; відсутність «примусових» механізмів для країн-членів щодо досягнення покладених цілей; слабкий зв'язок з діючими ініціативами та програмами; відсутність чіткого розподілу функцій між інституціями ЄС; всеохоплюючий характер інтегрованих орієнтирів, що обумовило неконкретність вимог та рекомендацій щодо поліпшення національних політик. Як бачимо, практично всі ці недоліки й помилки притаманні і національному стратегічному плануванню. Їх можна і необхідно враховувати при розробці національних антикризових стратегій.

У той же час необхідно переймати і позитивний досвід Європейського Союзу. Так, на нашу думку, варто уваги План економічного відродження (Economic recovery plan), або План щодо стимулювання виходу з економічної та фінансової кризи, який був розроблений і прийнятий Євросоюзом у 2008 році. Основна мета цього плану полягала у стимулюванні попиту та посиленні впевненості у короткостроковій перспективі. Водночас передбачалося сприяння підвищенню екологічних стандартів економіки ЄС, зростанню її інноваційної спроможності, фінансування інвестицій у знання, інфраструктуру та екологічно чисті технології. Згідно Плану в економіку ЄС спрямовано 200 млрд. євро (з них 170 млрд. – з національних бюджетів і 30 млрд. – із фондів ЄС та Європейського інвестиційного банку).

Цей антикризовий план був реалізований досить успішно. В той же час завдання Лісабонської стратегії залишилися актуальними, що вимагало розробки нового програмного документу. Зрозуміло, що за таких умов задача ЄС – як мінімум подолати наслідки кризи й зберегти своє місце і роль у світовій економіці, а як максимум – забезпечити ефективний соціально-економічний розвиток угруповання й на цій основі покращити свої позиції на глобальному конкурентному ринку.

Саме тому на червневому (2010) саміті ЄС в Брюсселі була затверджена нова десятилітня стратегія «Європа-2020: Стратегія інтелектуального, стійкого й інклюзивного росту» – програма ЄС щодо стимулювання зростання та зайнятості, яка прийшла на зміну попередній Лісабонській стратегії. Для досягнення цієї мети в документі на перший план висувуються три взаємодоповнюючі пріоритети: інтелектуальне (розумне) зростання: розвиток економіки, що спирається на знання і інновації; стійкий розвиток: сприяння ефективнішому використанню ресурсів, створенню більш екологічної, і найголовніше, більш конкурентоспроможної економіки; інклюзивний розвиток: створення економіки з високим рівнем зайнятості працездатного населення, що забезпечує згладжування соціальних і територіальних відмінностей.

Для стимулювання прогресу по кожному з пріоритетних напрямів Європейська Комісія запропонувала сім «флагманських ініціатив»: «Інноваційний Євросоюз», «Молодь в русі», «Європейська програма дій в області цифрових техно-

логій», «Ресурсно-ефективна Європа», «Індустріальна політика в епоху глобалізації», «Програма з оволодіння новими навиками і створення нових робочих місць», «Європейська програма по боротьбі з бідністю» [13].

ЄС поставив перед собою завдання майже подвоїти інвестиції в розробку нових, перш за все «зелених», технологій з нинішніх 1,9 до 3% ВВП, скоротити число людей, що живуть за межею бідності щонайменше на 20 млн. Крім того, Євросоюз має намір підвищити зайнятість у віці з 20 до 64 років з нинішніх 69 до 75% [14] (детальніше див. [11, 12]).

Взагалі пріоритети видатків у бюджетах Євросоюзу відображають зміни всередині самого ЄС і демонструють, як його політика фіксується у фінансових документах у грошовому виразі. Так, у першому проекті бюджету ЄС на 2014–2018 роки однією з пріоритетних сфер видатків виступає сталий розвиток і робочі місця (дві інші – клімат і енергетика; глобальна Європа), який включає до себе такі напрями [15, с. 8]:

I. Дослідження та інновації (подвійне збільшення інвестицій в дослідження та інновації; поліпшення координації між державним і приватним сектором, між європейським, національним і регіональними рівнями; спрощення правил участі всіх джерел фінансування інновацій незалежно від походження; збалансований доступ до потужностей у державах-членах ЄС з нижчим рівнем доходів; механізми: підтримка стратегій національного та регіонального розвитку в рамках політики зближення ЄС або Європейської рамкової програми досліджень).

II. Європейська ініціатива щодо працевлаштування (підтримка соціальних груп або сфер політики, які інакше не отримували б або отримували недостатню підтримку; заохочення адаптивності та безперервного навчання у менш заможних державах-членах ЄС; реструктуризація та реорієнтація наявних інструментів (Європейського соціального фонду та програм безперервного навчання); збільшення кількості грантів на мобільність; інтеграція мігрантів: необхідність спільної міграційної політики; культурна взаємодія між громадянами ЄС).

III. Регулювання глобалізаційних процесів у Європі (політика зближення може сприяти досягненню цілей ЄС у сферах клімату, енергетики та довкілля; реорганізація видатків на підтримку конкурентоспроможності) [15, с. 26].

Порівнюючи Стратегію «Європа-2020» з більш ранніми, «докризовими» програмними документами Євросоюзу, можна констатувати її більшу прагматичність, переважання економічних цілей над політичними, націленість на реальне підвищення глобальної конкурентоспроможності економіки Євросоюзу.

Таким чином, вивчаючи та аналізуючи стратегічні програми Європейського Союзу, Україна може більш успішно планувати свій соціально-економічний розвиток та розробляти антикризові стратегії.

2. Узгодженість стратегій України зі стратегією ЄС, враховуючи інтеграційні спрямування України. Тут виникає питання взаємовпливу та взаємодії Україна – ЄС.

З одного боку, розвиток ЄС впливає на Україну. Чим успішніше соціально-економічний розвиток ЄС, тим краще і

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

Україні. І навпаки – негарязди в ЄС негативно впливають на розвиток в Україні.

На жаль, позитивні тенденції відновлення світової економіки, виходу з глобальної кризи 2008–2009 років змінилися загостренням кризових проявів у більшості провідних країн світу, і в першу чергу – в Європейському Союзі, в якому до негативів глобальної кризи додаються суперечності та проблеми власного розвитку. У 2012 році економіки країн ЄС продовжували балансувати на межі спаду, вражені чотирма основними проблемами, які взаємно підсилювали негативні тренди: суверенні боргові кризи, слабкий банківський сектор, низький сукупний попит (наслідок зростання безробіття та жорстких заходів бюджетної економії), а також неефективна інституційна політика [8, с. 23].

Основні країни – торговельні партнери України в Європейському Союзі демонстрували негативну динаміку ВВП протягом 2012 року (Італія, Іспанія, Угорщина) чи сповільнення економічного зростання (Німеччина, Польща). За оцінками Евростату, за підсумками 2012 року сумарний ВВП країн ЄС в річному вимірі зменшився на 0,3% [8, с. 23]. Протягом останнього періоду у багатьох країнах ЄС тривало зростання рівня безробіття (особливо серед молоді). За останніми даними, кількість безробітних в ЄС перевищила 26 млн., що становило 11% від всього працездатного населення. За даними Eurostat, найвищий рівень безробіття утримують Іспанія (26,8%) і Греція (27%). На Кіпрі за останні місяці цей показник виріс з 11,2 до 15,6%, а в Іспанії – з 24,4 до 26,8%, в Австрії – до 4,9, в Німеччині – до 5,4, в Люксембурзі – до 5,6%. Безробіття у Франції в 2013 році зросло до максимального рівня за останні 15 років – 10,6% (за даними Національного бюро статистики Insee) (для порівняння: в Україні офіційний рівень безробіття, за даними Держстату, становить 1,9%, у Росії кількість безробітних за травень 2013 року скоротилась на 4,3%) [16].

Невизначеність щодо перспектив вирішення боргової кризи в ЄС, зокрема в еврозоні, – одна з головних проблем, які перешкоджають стабільному відновленню зростання в регіоні та світі. Гальмування європейської економіки негативно впливає на темпи зростання ВВП більшості країн світу [8, с. 23], у тому числі України.

Але існує і зворотний зв'язок. Так, Президент України нещодавно заявив, що інтеграція України до ЄС сприятливо

вплине на вихід угруповання з кризи. «Я впевнений, що приєднання внутрішнього ринку України, її виробничих і сільськогосподарських потужностей до європейського економічного простору матиме істотний позитивний вплив на загальноєвропейську економічну ситуацію і допоможе процесу виходу Європи з кризи», – підкреслив В. Янукович [17].

Очевидно, що Президент мав на увазі підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Ми згодні з тим, що цей факт спричинить позитивний вплив на економіку Європейського Союзу. В той же час вважаємо, що значення цієї події для розвитку України дуже перебільшено – на угоду покладаються занадто великі надії. Дуже часто асоціація України з ЄС розглядається як панацея. Вважається, що за умови підписання цієї угоди Україна має імплементувати європейську модель розвитку держави, що передбачає притримання демократичних цінностей, верховенство прав людини, поліпшення інвестиційного клімату, проведення реформи державних органів, посилення екологічної складової тощо. Так, у Щорічному Посланні Президента України до Верховної Ради України зазначається: «Основна цінність цієї Угоди полягає у тому, що вона є орієнтиром у впровадженні всеохоплюючих внутрішніх перетворень в Україні... Укладення Угоди... відкріє шлях для запровадження умов взаємовигідного економічного співробітництва, що сприятиме економічному зростанню України та підвищенню добробуту українських громадян» [8, с. 243]. Те саме стосується й створення поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі, яка прогношується «однією з головних практичних цінностей Угоди».

Ми вважаємо, що підписання угоди про асоціацію – це значний крок на шляху інтеграції України до ЄС, але щодо зростання ефективності української економіки він має суперечливі наслідки і не є таким однозначним (табл. 2). Тому що сьогодні Україна проводить реформи, щоб догодити Європейському Союзу, часто забуваючи про свої власні інтереси.

Очевидно, що європейський вибір означає наближення рівня життя громадян України до європейських стандартів, укорінення європейських цінностей в усіх сферах функціонування Української держави та суспільства [8, с. 242]. В той же час з метою підписання Угоди українська сторона має прийняти на себе ряд зобов'язань, які не просто обмежать її суверенні права, але ляжуть важким тягарем на нашу

Таблиця 2. Переваги та потенційні небезпеки більш тісної інтеграції України з ЄС

Інтеграція Україна – Європейський Союз	
Переваги	Потенційні небезпеки
<ol style="list-style-type: none"> 1. Макроекономічна стабільність. 2. Додаткові інвестиції в українську економіку. 3. Можливість отримання коштів з бюджету ЄС. 4. Підвищення якості товарів та послуг до європейських стандартів. 5. Зростання темпів технологічної модернізації під впливом конкуренції на єдиному європейському ринку. 6. Підвищення рівня і оплати праці, життєвого рівня громадян. 7. Вільне пересування громадян в межах ЄС, єдиний освітньо-культурний простір. 8. Спільні митні тарифи. 9. Забезпечення розвитку малого та середнього бізнесу 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Світові ціни на енергоносії. 2. Можливе звуження ринків збуту вітчизняної продукції через її невисоку конкурентоспроможність. 3. Менш сприятливі умови для національного виробника через відносно високу (у порівнянні з виробниками з країн-членів ЄП) конкурентоспроможність європейських компаній. 4. Неможливість проведення незалежної транзитної та митної політики. 5. Необхідність зниження середньозваженого митного тарифу. 6. Подорожчання товарів та послуг до європейського рівня. 7. Можливе переміщення до України шкідливих виробництв. 8. Використання України як сировинного прирідку. 9. Використання українців як дешевої робочої сили, зростання безробіття

Джерело: складено автором.

економіку, негативно позначається на долях мільйонів людей. Так, тільки заміна вітчизняних залізничних колій (1520 мм) на європейські (1435 мм) передбачає переобладнання 30 тис. км залізниць, по яких курсують 6,1 тис. тепловозів, електровозів, дизельних поїздів, 139,5 тис. вагонів. Поставки пшениці до Європи, які становили 3 млн. т щорічно, будуть обмежені лімітом у 1 млн. т. Продаж українського цукру (за раз – 300 тис. т) доведеться скоротити в 10 разів. Україна зобов'язується знижувати мито на 24 види сільськогосподарської продукції щорічно на 1% – до повної відміни. На інші види сировини, включаючи продукцію первинної обробки металів, доведеться одразу ж по вступі в силу угоди про асоціацію знизити вдвічі мита, які з трудом вдалося відстояти при вступі до СОТ. Рекомендації ЄС наказують забезпечити «співіснування генетично модифікованих зернових культур зі звичайним і натуральним сільським господарством». А у що обійдеться імплементація протягом чотирьох–п'яти років європейських стандартів – а їх більше 20 тисяч?

Підвищення пенсійного віку і стажу, необхідного для призначення пенсії, інші «новації» пресловутої пенсійної реформи, вимоги МВФ підвищити тарифи на електроенергію, плату за газ і багато іншого, що б'є по життєвому рівню населення, – все це йде в руслі євроінтеграції. І, природно, не може не враховуватися людьми при визначенні свого ставлення до цього процесу. І це тільки невелика частка зобов'язань, які бере на себе наша країна в якості асоційованого члена ЄС. Вона повинна буде гарантувати, що приведе все національне законодавство у відповідність з юридичними нормами ЄС. І надалі кожний новоприйнятий правовий акт Єврокомісії і інших органів ЄС буде імplementовано в законодавчу систему України. Строк дії угоди про асоціацію – десять років. Увесь цей період («першої фази зближення з ЄС») одна сторона (ЄС) буде наділена всіма правами, а інша (Україна) – лише обов'язками.

Те саме справедливо й щодо ЗВТ, функціонування якої може дуже негативно вплинути на вітчизняних виробників. Вступ в силу угоди про асоціацію та ЗВТ з ЄС фактично означатиме закріплення сировинного характеру української економіки. Аналітики відмічають, що перед нашою країною постає реальна загроза розпаду сектору машинобудування, хворобливого демонтажу системи соціального забезпечення, перспектива подальшого прискореного скорочення чисельності населення [18].

Взагалі прагнення України підписати цю угоду нагадує нам ситуацію з учнем, якому потрібна оцінка, а не знання. На нашу думку, підписання угоди про асоціацію має виступати сигналом про готовність України до стандартів ЄС, а не самоціллю. Тобто при стратегічному плануванні соціально-економічного розвитку України необхідно більше зважати на власні інтереси, а не на вимоги будь-яких, навіть дуже могутніх, суб'єктів глобальної економіки.

Для дійсно ефективної інтеграції необхідне проведення цілісної й збалансованої зовнішньоекономічної політики, підвищення конкурентоспроможності й інвестиційної привабливості економіки України.

Висновки

У результаті дослідження можна зробити такі висновки:

1. З метою подолання негативних явищ в економіці та створення сприятливих умов для інтеграції України в глобальний конкурентний простір держава повинна розробити Глобальну національну антикризову стратегію розвитку України, яка повинна бути одночасно стратегією прориву. Головним напрямком українського прориву повинна стати нова експортна орієнтація економіки – конкурентна експансія на світових ринках технологій та інтелектуальних продуктів на основі внутрішньої зовнішньоекономічної мобілізації та інтеграції виробників і споживачів.

2. Як пріоритетів подальшого розвитку України необхідно обирати напрями, які сприятимуть підвищенню її глобальної конкурентоспроможності на світових ринках: макроекономічні умови; ефективність товарних ринків; досконалість бізнесу.

3. Існує певний взаємовплив та взаємозв'язок між соціально-економічним розвитком України та Європейського Союзу. Вплив ЄС на розробку національних стратегій України відбувається двома шляхами: прямим (узгодженість стратегій України зі стратегією ЄС, враховуючи інтеграційні спрямування України) та непрямим (вивчення Україною досвіду ЄС та окремих країн-членів щодо розробки стратегій розвитку). Вивчаючи та аналізуючи стратегічні програми Європейського Союзу, Україна може більш успішно планувати свій соціально-економічний розвиток та розробляти антикризові стратегії.

4. При стратегічному плануванні соціально-економічного розвитку України необхідно більше зважати на власні інтереси, а не на вимоги будь-яких, навіть дуже могутніх, суб'єктів глобальної економіки. «Європейську модель» Україна повинна реалізовувати самостійно, незалежно від підписання чи не підписання будь-яких угод.

Список використаних джерел

1. Бураковский И.В. Мировая экономика: глобальный финансовый кризис / И.В. Бураковский, А.В. Плотников. – Харьков: Фолио, 2010. – 415 с.
2. Plotnikov Olesiy. Regional integration of Ukraine in the conditions of global economic crisis / Regional Cooperation and Economic Integration: Challenges and Opportunities. Proceeding from the Third International Conference. – Skopje: University « St. Cyril and Methodius». – 2009. – P. 31–42.
3. Плотников А. В поисках адекватного места // Ежедневник «2000» – 2008. – №49. – С. В5.
4. Плотников О. Вплив світової фінансової кризи на події в Україні // Сайт Радіо «Свобода». – 19.03.2009. – www.radiosvoboda.org; Плотников А. (Не)скупные заметки о финансовом кризисе // Сайт «Форум». 04.09.2009. – www.for-ua.com
5. Білорус О.Г. Проблеми теорії і політичної економії світсистеми глобалізму і глобального простору // [Електрон. ресурс]. Режим доступу: jrn1.nau.edu.ua/index.php/SR/article/.../4809?
6. Комісар: вихід ЄС із кризи буде укладено на трьох засадах. [Електрон. ресурс]. Режим доступу: http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/press_corner/all_news/news/2012/2012_05_08_1_uk.htm

7. Програма економічних реформ. [Електрон. ресурс]. Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/content/ker-program.html>

8. Про внутрішнє та зовнішнє середовище України в 2013 році. Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України, 2013. – 576 с. [Електрон. ресурс]. Режим доступу: www.president.gov.ua/docs/posl.pdf

9. Петровська О.С. Сучасна модель економічного розвитку національної економіки / О.С. Петровська // Економічна теорія. – 2008. – № 1. – С. 30–40.

10. Мойсеєнко І.П., Флейчук М.І. Стратегія економічного розвитку України в умовах кризи // ISSN 2074–5370. Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. 2012. № 1 (5). Том 1. – С. 274–282.

11. Білорус О.Г. Проблеми політичної економії глобалізму. Глобалізм як світова система імперіалістичної інтеграції // Україна в глобалізованому світі: Зб. наук. праць / НАН України. Ін-т світової економіки і міжнародних відносин; Нац. б-ка України ім. В.І.Вернадського. – К., 2007. – 176 с. – С. 5–23.

12. Вітер І.І. Глобальні стратегії ЄС і євроінтеграційна Національна стратегія України в умовах світової системи глобалізму // Білорус О.Г. Глобальні стратегії Євросоюзу: монографія / О.Г. Білорус, Ю.М. Ма-

цейко, І.І. Вітер; за наук. ред. О.Г. Білоруса. – К.: КНЕУ, 2009. – 528, [8] с. – С. 422–510.

13. Вітер І.І. Конкурентні стратегії Євросоюзу в умовах глобальної кризи // Глобальний кризовий розвиток та антикризові тенденції: Матер. Міжнар. наук. конф. / Відп. ред. О.Г. Білорус / К.: Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України, 2011. – 222 с. – С. 96–103.

14. Europe 2020 – European Commission – Europa. [Електрон. ресурс]. Режим доступу http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/eu2020_en.pdf

15. Саммит ЕС утвердил амбициозную стратегию «Европа–2020». [Електрон. ресурс]. Режим доступу: <http://www.rosbalt.ru/2010/06/17/746150.html>

16. Гуменюк В., Зарембо К., Білоус А. Фінансова перспектива ЄС: на 2014–2018 роки: способи впливу. Звіт. Лютий. 2010. – 29 с.

17. Экономическое положение Европы плачевно. Пресс-служба ЦК КПУ. Киевский вестник. – 2013. – №64 (7155). – 22 июня. – С. 4.

18. Интеграция Украины поможет процессу выхода Европы из кризиса – Янукович. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://korrespondent.eu/politika/politika/774351>

19. Крючков Г. Зазывалы... // Киевский вестник. – 2013. – №54 (7145). – 30 мая. – С. 5.

Б.М. ЦУКІН,
к.е.н., доцент, зав. відділом моделювання та прогнозування економічного розвитку,
Науково-дослідний економічний інститут Мінекономрозвитку України,
А.В. ЦИГАНЮК,

к.е.н., зав. відділом регіональної політики, Науково-дослідний економічний інститут Мінекономрозвитку України

Становлення системи стратегічного планування в Україні: проблеми та напрями вдосконалення

У статті висвітлено сучасний стан системи соціально-економічного планування та досвіду розроблення стратегічних програмних документів в Україні. Висвітлюються напрями вдосконалення існуючої практики стратегічного планування. На основі проведеного аналізу процесу формування та становлення системи стратегічного планування в Україні доводиться, що держава, як самий потужний соціально-економічний інститут, може та повинна бути орієнтована на вираження суспільних цілей і пріоритетів розвитку, їх оформлення в стратегічних документах соціально-економічного розвитку.

Ключові слова: стратегія, стратегічне планування, економічний розвиток, фактори, цілі, пріоритети.

В статье освещено современное состояние системы социально-экономического планирования и опыта разработки стратегических программных документов в Украине. Освещаются направления совершенствования существующей практики стратегического планирования. На основе проведенного анализа процесса формирования и

становления системы стратегического планирования в Украине доказывается, что государство, как самый мощный социально-экономический институт, может и должно быть ориентировано на выражение общественных целей и приоритетов развития, их оформление в стратегических документах социально-экономического развития.

Ключевые слова: стратегия, стратегическое планирование, экономическое развитие, факторы, цели, приоритеты.

In article osvescheno Modern Status of socio-economic systems and Scheduling Experience Creative stratehycheskyh prohramnyh documents in Ukraine. Osveschayutsya direction Improvement of existing practices stratehycheskoho planning. On the basis of the analysis process generating system stratehycheskoho Formation and Scheduling in Ukraine pryhodytsya, that State, kak samyuy moschnyy socio-economic institute, can i dolzhna byt oryentirovana on Expression obschestvennyh goals and pryorytetov development,'s clearance documents in stratehycheskyh socio-economic development.